

❁ An Lúibín ❁

17 Iúil 2007

Foclóir leictreonach

A new asset for scholars has been made available: an electronic version of the Middle Irish dictionary of the Royal Irish Academy.

Bá h-é-sin ionam tangattar coblach na bainrioghna ar cóstadhaibh na h-Ereann, & ní ro gabhsatt fós go rangattar co cuan Sionna sriobh-gloine, & ro leiccsett a n-angcaire amach for an aiccen fo urchomhair Chairrce an Phuill gach n-díreach.

Má tá an litriú sin ag dul sa mhuilleann ort tá gá agat le foclóir leictreonach na Meán-Ghaeilge atá Acadamh Ríoga na hÉireann tar éis a chur amach ar líne: www.dil.ie. Tá sé bunaithe ar fhoclóir mór an Acadaimh, agus Institiúid na Gaeilge agus na Ceiltise ag Ollscoil Uladh a chuir ar fáil é. Thug Comhairle Taighde na nEalaíon agus an Léinn Dhaonna £825,000 dóibh chuige, agus bainfidh scoláirí an-tairbhe as.

Baineann an foclóir leis an tréimhse ón 7ú go dtí an 17ú haois (agus as *Annála Ríochta Éireann* a baineadh an sliocht thuas). Mar a deir an tOllamh Gregory Turner, stiúrthóir an tionscnamh, bíonn an litriú mírialta sna lámhscríbhinní, gan trácht ar litreacha a bheith ar lár. Tá sé de bhuntáiste ag an bhfoclóir leictreonach go soláthraíonn sé focail atá cosúil leis an gceann atá á iarraidh agat.

Tá buntáiste eile ag an bhfoclóir: é a bheith in ann téarmaí coibhéiseacha agus coibhneasta a aimsiú i nGaeilge nó i Laidin. Cuireann sin ar do chumas staidéar a dhéanamh ar an mbaint fhada atá idir an dá theanga i gcúrsaí litríochta agus léinn, ó bhí an Laidin mar mhalairt teanga ag an aos dána riamh in Éirinn. Tríthi a tháinig léann na hEorpa isteach agus tríthi a scaipeadh léann na hÉireann thar sáile.

Agus seo leagan ‘ceartaithe’ den sliocht:

Ba é sin an t-am ar tháinig cabhlach na Banríona ar chóstaí na hÉireann, agus níor ghabh siad fos gur ráinig go cuan na Sionainne sreabhghlaine, agus lig siad a n-angcaire amach ar an aigéan faoi urchomhair Charraig an Phoill go díreach.

Naíonraithe

Most Gaeltacht children enter pre-school with little or no Irish. It has been claimed that most are fluent when they leave – a claim open to question.

Tá a dtuarascáil bhliantúil curtha amach ag *Comhar Naíonraí na Gaeltachta*, agus ní chuirfidh sé iontas ar mhórán go bhfuil an oiread sin leanaí gan Ghaeilge sna naíonraithe. Ní raibh cainteoir dúchais ar bith in measc an 84 leanbh a bhí i naíonraithe Chontae Mhaigh Eo sa bhliain 2005; i gContae Chiarraí ní raibh ann ach triúr, agus ní raibh Gaeilge ar bith ag leath na leanaí i gcoitinne.

I gContae na Gaillimhe bhí an ceathrú cuid de na leanaí ina gcainteoirí dúchais, agus i naíonraithe Na Ceathrún Rua agus Inis Meáin ba chainteoirí dúchais ar fad iad. In oirthear an

chontae, áfach, ní raibh ach Béarlóirí le fáil. Bhí beagán Gaeilge ar a laghad ag formhór na leanaí i nDún na nGall, cé nach bhfuil i nGleann Cholm Cille anois ach breacGhaeltacht.

Deirtear go bhfuil an teanga go maith ag formhór na leanaí ag fágáil an naíonraí dóibh. Ach ní hé sin an tuairim atá ag an mBolgán Béice, colúnaí *Lá Nua* (13/7/07):

Tá go leor múinteoirí ann nach n-aontódh leis sin. Tá agus go leor tuismitheoirí. Cén tslat tomhais atá in úsáid chun é sin a mheas? Go fírinneach níl aon slat tomhais ann ach tuairim phearsanta gach stiúrthóir naiscoile, agus ní lia duine ná tuairim.

An ceart ag an mBolgán Béice, de réir na fianaise atá ann.

Máire Gavan Duffy: 15 Deireadh Fómhair 1914 – 12 Meitheamh 2007

Bean a raibh eolas aici ar an domhan mór; a raibh Gaeilge, Fraincis, Iodáilis agus Laidin aici, agus ar mhó an tsuim a bhí aici i gcothú an anama ná i gcarnadh airgid; bean a raibh baint aici leis an Astráil trína sheanathair an Ridire Charles Gavan Duffy, ceannaire de chuid na Young Irelanders agus polaiteoir i gcoilíneacht Victoria; ba í sin Máire Gavan Duffy.

Chuaigh sí ar scoil ag Scoil Bhríde i mBaile Átha Cliath, scoil lánGhaeilge do chailíní a bhunaigh a haintín Louise, agus chuaigh ar scoil ina dhiaidh sin san Eilbhéis, san Fhrainc agus san Iodáil. (Ba é a hathair toscaire an tSaor-Stáit san Iodáil.) Fuair sí céim ag Coláiste na hOlscoile, Baile Átha Cliath, sa bhliain 1935.

Bhí sí ag obair mar oibrí sóisialta i mBaile Átha Cliath idir 1945 agus 1956, nuair a bhí a lán daoine go hainnis ann, agus bhí baint aici leis an New Hope Trust i bPondicherry na hIndia, iontabha a oileann múinteoirí teagasc Críostaí (tá os cionn fiche milliún Críostaí sa tír sin). Tháinig suim aici san rinnfheithemh agus thugadh sí scata le chéile chuige. Agus bhí gnó níos saolta ar siúl aici in éineacht le cara – caife i mBaile Átha Cliath.

Ba Eorpach í: duine de shaghas nach raibh coitianta in Éirinn lena linn ná inniu féin, b'fhéidir; bean a raibh eolas aici ar éagsúlacht cultúrtha na Mór-Roinne agus ar dhá chultúr a tíre féin. As treabhchas neamhchoitianta a fáisceadh í, agus ní raibh sí ar an duine ba neamhshuntasá díobh.

Seachtain na Gaeilge i gCeanada

A Gaeltacht week in Ontario.

Tá fógra faighte againn go mbeidh seachtain Ghaeilge ar siúl ag Gaeltacht Bhuan Mheiriceá Thuaidh, Tamworth/Erinsville, Ontario, Ceanada: Domhnach 29 Iúil - Domhnach 5 Lúnasa 2007.

Beidh lóistín le fáil ag an áit. Campáil: \$50 sa tseachtain agus \$10 sa lá. Tá lóistín eile le fáil in aice na háite, mar a leanas:

Royal Napanee Inn: (613) 354-3334, \$59 san oíche; Joseph's Garden B&B: (613) 378-0888, \$70 san oíche; Korner Stone Kastel B&B: (613) 374-3434, \$75 san oíche; Barnden's by the Bay B&B: (613) 374-2747, \$70 san oíche.

Beidh na béilí á réiteach go comhchoitianta.

Beidh ranganna don aos óg san Ollphuball, agus ranganna do dhaoine fásta sa Halla Paróiste, Erinsville. Beidh múinteoirí ann ar feadh na seachtaine chun ranganna a reachtáil ag leibhéil atá fóirsteanach do na daoine atá ag freastail orthu.

Beidh Céilí ann Dé Sathairn 4 Lúnasa 2007 sa Halla Paróiste, Erinsville ó 8:00 - 12:00 i.n.:
táille: \$8.00.

An té a bhfuil fonn air dul chun na Gaeltachta seo is féidir leis gach eolas a fháil ó Aralt Mac Giolla Chainnigh: kenny-h@rmc.ca.

Lonnaíochtaí

Plans are being made to establish Irish-speaking areas in eastern Ireland.

BAILE a thugtar orthu, agus tá suíomh acu: www.bailegaelach.com. Is é an aidhm atá acu lonnaíochtaí Gaelacha a chur ar bun, agus tá cúig áit aimsithe cheana acu in oirthear na tíre, lastuaidh agus lasteas den teorainn. Ní scéal nua é an t-athchoilíniú Gaelach; is é a d'fhág Ráth Cairn againn, ach ní raibh an rath céanna ar gach iarracht.

Dealraíonn sé go bhfuil an dream nua fadbreathnaitheach go leor. In agallamh a rinne Cathaoirleach na scéime le *Lá Nua* (5/7/07) dúirt sé gurbh éigean dóibh a fháil amach ar dtús an mbeadh éileamh ar an scéim, agus cad a bheadh ag teastáil ó dhaoine ann. Tá ceistiúchán ann agus é ar fáil ar an suíomh. Tá Foras na Gaeilge ag soláthar airgid chun cás gnó a dhéanamh tar éis na freagraí a scagadh, agus rachfar chun cainte leis na daoine is mó a bhfuil suim acu sa scéim.

Níl faillí déanta acu i gcúnamh proifisiúnta ach oiread, agus comhairle á hiarraidh acu ar ailtirí agus ar fhorbróirí.

Sa bhaile agus i gcéin: an ollscolaíocht san Astráil

Bad planning led to the failure of many Australian universities to sustain a presence in the overseas educational market, especially in Asia, though some (it is claimed) continue to do well. At home, in the meantime, some are arguing that tertiary education is in need of less control and more variety.

Pota óir a bhí thall san Áise, dar le hollscoileanna Astrálacha tráth: chuirfí craobhacha ar bun ann, agus i nDúbai agus san Fhidsí, chláródh na mílte agus bheadh na hollscoileanna féin ar maos in airgead. Cinnte, bhí na mílte mac léinn ón iasacht san Astráil cheana, ach síleadh ag an am gur chéillí an mhaise dul thar sáile féachaint cén flosc chun léinn a bhí ar an méid a d'fhan sa bhaile.

Is follasach anois gur mheath a ndóchas orthu, mórán. Tá mórán ollscoileanna ag cúlú ón Áise,¹ go háirithe sa tSín, i Siongapór agus i Hong Kong. Tógann sé suas le sé bliana teacht abhaile, agus uaireanta táthar ag iarraidh ar mhic léinn a gcuid staidéir a chríochnú ar-líne.

Is léir anois go bhfuil costas mór ag baint le craobhacha a reachtáil thar sáile; caithfear foireann a íoc agus díol as an ardteic, agus ní mór plean maith gnó a bheartú. Chomh maith leis sin, is deacair smacht a choinneáil ar na hurphostanna. Ní hé go bhfuil na hollscoileanna úd ag caint ar chúlú iomlán; coinneofar roinnt clár ar siúl ach ní deacair fáil réidh leo más gá.

¹ Féach cuntas ar *The Australian* 27/6/07.

Ní hé gur theip ar gach iarracht. Tá campas ag Ollscoil Mhonash sa Mhalaeisia, ceann a bhfuil ag éirí go maith leis, dar leis an Leas-Seansailéir. Deir sé gur trí chúis atá leis sin: cuireadh a fháil ó rialtas na tíre féin, páirtneir a fháil a bhí sásta an teagasc agus an taighde a fhágáil faoi Mhonash féin, agus fiontar gan bhrabach a dhéanamh de (cé nach mór an gnó a dhéanamh go críochnúil). Tá Monash chun páirtithe a fháil sa tSín, agus tá craobh acu i Johannesburg, áit ar daoine gorma iad 75% de na mic léinn agus scoláireachtaí ag mórán acu. Deir foras eile, RMIT, go bhfuil ag éirí go maith leis an dán champas atá acu i Vítneam: tá mórán léachtóirí Astrálacha ann, tá scoth áiseanna acu agus tá na táillí níos ísle ná mar a bheadh le híoc san Astráil.

An dá ollscoil is sine agus is mó san Astráil is iad Ollscoil Mhelbourne agus Ollscoil Shydney iad agus tábhacht leo dá réir i leagan amach an léinn. (Déarfadh daoine drochintinneacha gurb iad is mó atá i mborr le bród agus le breallaireacht freisin, ach seachnaímis an cúlghéarradh.) Tá siad araon ag brath go mór ar mhic léinn idirnáisiúnta (arb as an Áise dá bhformhór), agus aird acu dá bharr ar an ngaisce a d'fhéadfaí a dhéanamh amuigh sa domhan mór.

Déarfadh lucht ollscolaíochta leat go bhfuil tábhacht ar leith anois le clú ar leith na hollscoile – an *Branda*, mar a deirtear. Focal é a d'eascair as an margadh, agus tá na hollscoileanna le fáil i gceartlár an aonaigh anois. Tá a rian sin, gan amhras, ar an eachtra is déanaí ag Ollscoil Mhelbourne: an *Melbourne Model*. Caithfidh gach mac léinn céim ghinearálta trí bliana a dhéanamh feasta roimh dó speisialtóireacht a roghnú agus ní féidir céim dhúbailte a dhéanamh a thuilleadh. As na scórtha ábhar a bhíodh ann, níl ach sé cinn ann anois. Tá an méid seo de réir mar a dhéantar sna Stáit agus in Iarthar Eorpa, agus deirtear go bhfaighidh na mic léinn bunoilúint mhaith dá bharr mar ullmhú don dlí, don leigheas nó do cibé ardhéim eile is rogha leo. Níor lean ollscoileanna eile an sampla seo fós, agus tá mórán léachtóirí á ligean chun bóthair ag Melbourne féin de bharr na n-athruithe.

Tá léargas le fáil ar chuid de na cúrsaí seo in alt le Leas-Seansailéir Ollscoil Mhelbourne, Glyn Davis, atá le fáil ar an tréimhseachán *Griffith Review*.² Maíonn sé go bhfuil gá le héagsúlacht agus le neamhspleáchas, agus gur gá idirdhealú a dhéanamh idir taighde agus teagasc sna hollscoileanna.

Mar a deir Davis, is é an teagasc amháin a bhí mar ghnó ag an dá ollscoil úd i lár an 19ú haois. Is beag aird a thug Melbourne ar an taighde go dtí ochtóidí na haoise sin, nuair a tugadh an cheimiceacht agus an bhitheolaíocht isteach. Ar feadh na gceithre fichid bliain ina dhiaidh sin chuaigh na hollscoileanna i méid go mór agus neart dámh nua á gcur ar bun – leigheas, dlí, innealtóireacht, múinteoireacht agus eile. Tháinig borradh faoin taighde dá réir.

Tar éis an Dara Cogadh Domhanda bunaíodh ollscoileanna eile. Faoi na seachtóidí ba léir go raibh comhchaighdeánú riaracháin ar siúl ag an Rialtas Cónasctha – bhí na forais léinn go léir faoi smacht na rialacha céanna agus iad ag dul i gcosúlacht dá bharr. Laghdaíodh an éagsúlacht níos mó fós sna hochtóidí nuair a rinneadh ollscoil de bheagnach gach foras tríú leibhéal chun deis scolaíochta a thabhairt do bhreis mac léinn. Ba é an taighde slat tomhais an léinn feasta.

Deir Davis gur lean fadhbanna áirithe é seo. Is deacair aird iomlán a thabhairt ar an teagasc agus cúrsaí taighde ag cur as dó – na hiarratais mhaoinithe atá le déanamh, an t-athbhreithniú, na coistí eiteacha, maoirseacht mac léinn, agus an taighde féin. Agus bhí líon na mac léinn ag méadú – ó 30,000 sna caogaidí go dtí 944,000 inniu. Murab ionann is formhór na n-ollscoileanna i Meiriceá Thuaidh agus sa Bhreatain, is minic mic léinn scaipthe trína lán láithreán san ollscoil chéanna, agus is deacair aire phearsanta a thabhairt don duine aonair dá

² Griffith Review, Autumn 2006

bharr. Níor choinnigh an maoiniú stáit cos le méadú líon na mac léinn: d'íoc an maoiniú 90% de chostas na n-ollscoileanna sa bhliain 1981 agus 40% sa bhliain 2002.

Baineann formhór na mac léinn tairbhe as scéim a ligeann dóibh íocaíocht a chur siar go dtí go bhfuil méid éigin á shaothrú acu tar éis na hollscoile; ansin baintear an t-airgead as a gcuid cánach. Ach fágann sin mórán acu ar fearr leo an costas a íoc le hairgead síos, rud a ligeann dóibh áit ollscoile a fháil gan mhórán dua. Is fiú \$6 billiún na táillí sin. Tá timpeall 288,000 mac léinn eachtrannach ann agus gan an dara rogha acu ach táillí a íoc.

Coinníonn an Rialtas Cónasctha greim docht ar an ollscolaíocht i gcónaí, agus ní cheadaítear cúrsaí áirithe a chealú go fiú mura féidir brabach a bhaint astu. Ach tá athrú á thuar anois sa mhéid go bhfuil fonn ar sholáthraithe príobháideacha léinn briseadh isteach sa ghnó. Ba mhaith leis na forais úd ollscoileanna a thabhairt orthu féin ach ní fhéadann siad é cheal cumas taighde. Is amhlaidh gur fearr leo an teagasc, agus tá a fhios acu go bhfuil éileamh ar oiliúnt cheirde agus go fiú ar oiliúnt chreidimh. Is féidir le mic léinn díol aisti anois le hiasachtaí rialtais, agus deir Davis nach mór do na hollscoileanna poiblí a bheith i bhfad níos seiftiúla chun dul san iomaíocht leis na forais phríobháideacha.

Tá dhá sheift ar fiú do na hollscoileanna feidhm as bhaint astu, dar le Davis – béim a chur ar an leas is féidir a bhaint as an taighde agus, os a choinne sin, an éagsúlacht a shaothrú. Is féidir forais ealaíon liobrálach agus eile a bhunú ar an tríú leibhéal mar a rinneadh i Meiriceá, agus ligean do na hollscoileanna a rogha táillí agus ábhar a bheith acu. Is iomaí mac léinn a bhainfeadh taitneamh agus tairbhe as an taighde, a deir Davis, agus tá mórán eile nach bhfuil uatha ach teagasc: a rogha féin ag cách.

Ba dhóigh leat tar éis ar tharla in áiteanna eile nach mbeidh forais ardléinn na hAstráile chomh fáiscithe sin feasta ag an bpleanáil, ag an maoiniú agus ag an rialú ach go mbeidh siad ag obair faoi choimirce an stáit i margadh idirnáisiúnta gan mhórán rialacha. I ndeireadh na dála, b'fhéidir nach mbeadh trácht a thuilleadh ar chóras Astrálach ardléinn atá iomlán ann féin.

Ní gach duine a d'fháilteodh roimh an aisling seo, cé gur dheacair cur i gcoinne na héagsúlachta inti féin, bíodh na *brandaí* ann nó ná bíodh. Agus luann mo dhuine rud a chuireann inní ar a lán agus áthas ar chuid eile: teacht na *hollscoile fíorúla*, foras gan foirgnimh gan foireann mhór a oibríonn tríd an Idirlíon. Ní hionann í agus na suímh mar a bhfaighfeá teastas ornáideach dochtúireachta ar an bpointe. Cuireann an ollscoil fhíorúil ceachtanna agus comhairle chugat agus b'fhéidir go mbeadh faill agat ar bhualadh le hoidí ó am go chéile. Theip ar a lán foras fíorúil ach d'éirigh go maith le cuid acu – Phoenix sna Stáit, mar shampla. Doicheall atá ar húdaráis anseo roimh a leithéidí; ach i saol scolaíochta atá scaoilte ó chuing an rialaithe ba dheacair iad a choinneáil amach. In aois seo an chéimeachais tá airgead le carnadh – agus le cailleadh.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun: colger@melbpc.org.au nó chun: ColinG.Ryan@ato.gov.au

If you do not want to receive further editions of this newsletter, please send a message accordingly to colger@melbpc.org.au or ColinG.Ryan@ato.gov.au